



Pavla Kodymová
Renata Honsů

Věra Pohlová

Sociální práce a život
ve 20. století

Věra Pohlová

Sociální práce a život ve 20. století

Pavla Kodymová, Renata Honsů

Recenzovali:

doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.

Mgr. Petr Antoni

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Redakce Jana Jindrová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP nakladatelství Karolinum

Vytiskla tiskárna nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2019

© Pavla Kodymová, Renata Honsů, 2019

ISBN 978-80-246-4564-3

ISBN 978-80-246-4586-5 (pdf)



Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2020

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Předmluva	7
Dětství	12
Moji prarodiče a rodiče	12
Zastavení první. Sociální práce profesí	25
Mé dětství ve Žďáru	31
A moje první vzpomínky?	33
Stěhujeme se do Znojma	39
Odcházíme do Brna	44
Moje mládí v Československé republice. Pravda vítězí – Tomáš Garrigue Masaryk	49
Zastavení druhé. Končí zlaté dvacetiletí československé sociální práce	52
Mládí	60
Mé mládí v Jihlavě za druhé republiky, protektorátu i třetí říše	60
Mnichov	64
Jak to bylo dál?	65
Zastavení třetí. Sociální práce v době protektorátu	73
Život v Třebíči	78
Nastupuji na Masarykovu školu	84
Vše má svůj konec, i hrozná válka	98
Zastavení čtvrté. Krátké nadechnutí sociální práce	100
Pracuji pro okresní péči o mládež	103
Nastupuji do Třebíče	104
Má svatba	109
Žijeme a pracujeme v Klatovech	110

Únor 1948	112
Zastavení páté. Dopad politických změn na sociální práci	113
Sociální pracovníci v dobrovolné péči a matkou na mateřské	117
Naše Věra – dar nového života	117
Odcházíme na Hlubokou	119
Nový úděl – Vinohrady	121
Církev československá husitská	123
Náš syn Jiří se nám narodil	125
U nás za železnou oponou	125
Naše Maria – šikovná Mariánka	128
Sociální pracovnice ve vinohradské nemocnici	129
Životní zkouška	129
Žijeme dál	131
Pražské jaro – přelomový rok 1968	133
Invaze v noci z 20. na 21. srpna 1968	134
Zastavení šesté. Sociální práce v době pražského jara i normalizace	137
Odcházím ze sociální služby	141
Žijeme dál pod vládou všemocné strany?	141
Blíží se stáří – člověk v mládí zajiskří, pak strží rány...	142
Pití z kalicha života sladké i hořké...	144
Po revoluci 1989. Odešli?	147
Můj život v realitě světa	151
Závěr	153
Bibliografie	157
Obrazová příloha	161

Předmluva

Sociální pracovnice Věra Pohlová, rozená Nedělková, je jednou z mnoha žen, které zasvětily svůj život poválečné sociální práci, ale jen jako jedna z mála nám o svém životě, rodině i cestě praxí a příprav na ni mohla ještě dnes vyprávět. Alfou a omegou soukromého i profesního života byla a je pro paní Věru Pohlovou rodina. O svých rodičích říká: „Byla to krásná rodina, dění, které se uvnitř rodiny odehrávalo, mě formovalo a oba rodiče mě provázejí v životě dodnes, a to tím, jak mne vychovali a jak krásný domov nám dětem vytvořili.“ Rodiče Věra Pohlová vždy nazývá laskavou zdobnělinou tatínek, maminka. O své praxi pak říká: „Pracovala jsem s dětmi a jejich rodinami, které nefungovaly, nebyly celé, některé děti neměly nikoho a já hledala, kdo by jim pomohl. Pracovala jsem s rodinami, které se rozpadly po revoluci v roce 1948, kdy mnozí spáchali v důsledku politického tlaku a jím vytvářeného bezpráví sebevraždu nebo se o ni pokusili, těm jsem pomáhala najít rovnováhu a stabilitu.“

Věra Pohlová vyrostla v rodině ovlivněné a motivované aktivitami rodiny Masaryků, v rodině, která příkázání „miluj bližního svého“ obracela v reálné skutky a snažila se tak činit systematicky a racionálně. Tatínek, soudce a nadšený stoupenec T. G. Masaryka, aktivní pracovník v péči o mládež, svou dceru svými postoji ovlivnil a byl jí, jak říká, příkladem hodným následování. Motivovala ji i maminka, kterou považovala za vzor starostlivé péče o rodinu a která nezapomínala ani na spolupráci s Československým červeným křížem – byla takzvaná červenokřížka. A tak je nasnadě, že sama se stejnou láskou a energií pečovala později o rodinu vlastní a zároveň byla činná v praxi sociální práce.

Osobní život Věry Pohlové, absolventky Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče, protnul všechny významné události v dějinách 20. století, které se v různé míře intenzity i důležitosti objevují na

pozadí jejího osobního příběhu a zároveň tvoří milníky v proměnách domácí podoby sociální práce.

V letech 1918–1948 to byly rozpad Rakouska-Uherska a první světová válka se svými důsledky vyvolávajícími potřebu profesionalizace pomoci bližnímu, vleká hospodářská krize způsobující masovou chudobu, později fašistická okupace limitující možnosti profese i profesi zneužívající ve prospěch nacistické ideologie a konečně dopady druhé světové války. V letech 1948–1989 tyto milníky tvoří přímý dopad bolševizace na sociální péči, pozdější zjištění, že socialismus nemůže sám o sobě, jen na základě své existence, vyřešit či odbourat všechny sociální problémy, opětovný rozvoj sociální práce v období pražského jara, který byl s nástupem období tzv. normalizace zbrzděn potvrzením korporativní sociální politiky jako hlavní linie.

Sociální práce tedy dvakrát vstoupila do demokracie, dvakrát do totality (poprvé do totality nacistické, podruhé do totality komunistické), dvakrát se významně podílela na pomoci válkou zasažené společnosti a likvidaci jejích důsledků, čtyřikrát zakládala profesní spolky (dvakrát byly likvidovány politickým režimem), dvakrát zakládala vysokoškolské vzdělávání v oboru. Po celou tuto dobu sociální pracovnice obhajovaly a argumenty dokládaly, proč má sociální práce existovat jako profese a jakou má mít podobu.

Není bez zajímavosti, nakolik se sociální práce prolínala životem Věry Pohlové také v kontextu rodinné historie: otec, absolvent práv a soudce, byl celý svůj profesní život činný v okresní péči o mládež a iniciativně se podílel i na dalších formách podpory potřebných, ona sama byla sociální pracovnice a její manžel, absolvent bohosloví – farář (než musel změnit profesi), podporoval rozvoj sociální práce v Církvi československé husitské. Oběma, jak otci, tak manželovi, byly tyto aktivity v důsledku politických změn z různých, dnes již těžko akceptovatelných důvodů, znemožněny.

Nejdříve se seznámíme se stručnou historií předků Věry Pohlové, která se odvíjí ve stejné době, kdy se v rámci transformace původního, již nedostačujícího systému pomoci bezmocným a závislým na cizí péči začíná formovat sociální práce. Pak nás její vzpomínky zavedou do doby dětství a mládí v Republice československé, času vrcholného rozvoje profese, a do doby studií na Masarykově státní škole zdravotní a sociální péče v období Protektorátu. Znalosti z oblastí sociální a zdravotní práce získané studiem na této škole Věra Pohlová plně využila jak při službě v poválečné péči o mládež, tak i při praxi sociální pracovnice ve Vnohradské nemocnici po roce 1948.

Do profese vstoupila jako čerstvá absolventka po skončení druhé světové války, a tak nás již jako aprobovaná sociální pracovnice a manželka faráře provede obdobími společensko-politických změn, které vedly kromě dalších důsledků i k zániku do té doby fungujících profesních organizací, vzdělávacích institucí a téměř i k zániku samotné české sociální práce, stejně jako později k její renesanci.

* * *

Byť se jedná o dílo nevelkého rozsahu, je jedno z mála, ne-li jediné, kdy nám dovolila nahlédnout do svého života a osobně nás jím provedla jedna z absolventek Masarykovy státní školy zdravotní a sociální péče. Po dočtení jejího životního příběhu zjistíme, s jak neutuchající vírou ve vše dobré a silou za to bojovat dokázala v sobě propojit vše, čeho si vážila u svých rodičů a co na nich obdivovala: smysl pro spravedlnost, pracovitost, rodinný život, lásku k dětem, pomoc bližním a kultivaci vlastní mysli.

Ve snaze zachovat co nejvyšší míru autentičnosti a zprostředkovat emoce a postoje obsažené v biografických rozhovorech jsme se rozhodly celý text vyprávět v ich-formě, tak jak byl zachycen v rozhovorech i osobních poznámkách pamětnice. Samotné vzpomínky, ať již byl zdrojem rodinný archiv (zejména osobní rukopisné poznámky ze života Věry Pohlové), či její vyprávění, jsou v oblasti týkající se profese pro ucelenost doplňovány výňatky z textů autorů z oblasti domácí tradice sociální práce publikovaných v domácích oborových periodikách a rigorózních pracích.

Základním interpretačním metodologickým diskurzem v této práci je kvalitativní metodologie s dominující metodou životního příběhu, která nám umožnila prozkoumat mikro-historické (individuální) zkušenosti člověka v rámci makro-historického (historického časového) rámce. Pro účely práce jsme zkombinovaly oba základní způsoby přístupu k životním příběhům: tedy přístup narativní, kdy jsme ke sběru dat použily techniku rozhovoru, který umožnil pochopit vnitřní svět jedince i okolní svět, jenž ho obklopuje, a přístup chronologický, kdy jsme využily memoáry psané pamětníci.

Primární zdroje tedy pocházejí ze soukromého archivu respondentky: rukopisy psané v roce 2006 pod souhrnným názvem „Vzpomínky na svůj život“ v rozsahu 38 stran; fotografie a dobové dokumenty (školní vysvědčení, domovský list, povolení ke studiu apod.), jejichž kopie tvoří přílohu publikace.

Narativní interview byla uskutečněna po ústním souhlasu respondentky, za splnění a dodržení etických pravidel výzkumu. Vždy byl předem určen tematicky časový úsek vyprávění a pro doplnění nebo rozklíčování nejasných úseků byly použity otevřené otázky. Volné rozhovory probíhaly a byly zaznamenávány v období od 27. 3. do 3. 9. 2018 v průměrném čase 80 minut v celkovém počtu 11 setkání v domácím prostředí respondentky. Volný přepis záznamů byl uskutečněn v období od 14. 7. do 3. 9. 2018.

Výjimečnou příležitostí byla možnost konfrontovat tři částečně se překrývající prameny informací vytvořené jednou respondentkou v časovém odstupu: současné ústní sdělení 2018–2019, písemné sdělení určené jako odkaz rodině z roku 2006 (domácí archiv rodiny Pohlových, složka Osobní spisy: Vzpomínky na můj život) a psané podklady z dob spolupráce při zpracování deníků a paměti jejího otce Václava Nedělký publikovaných v roce 2013 pod názvem *Soudce v čase práva i bezpráví: Paměti Václava Nedělký (1881–1965)*.¹ Není bez zajímavosti, že respondentkou vypracované písemné sdělení odráží její profesi sociální pracovnice a studium na Masarykově státní škole zdravotní a sociální péče. Dodržuje totiž obsah a strukturu kazuistického záznamu dle Marie Krakešové. Vzhledem k tomu, že obsahuje mnohá osobní sdělení a zdravotní data vztahovaná k žijícím členům její široké rodiny, bylo pro potřeby této publikace redukováno.

* * *

A co řekla o tomto projektu ona sama?

„Mám tedy vyprávět o svém životě? Já – Věra Pohlová, rozená Nedělková? O životě, který jsem prožila? O jeho kořenech, o bohaté koruně plné větví, květů a plodů zmítaných bouří, zavlažovaných deštěm, svíraných mrazem, o zeleném stromě života? Jak ráda bych zachytila všechnu tu mohutnost života, ale moje pero je slabé. Záznamy nemohou zachytit v plnosti to, co živé srdce procítilo. Snad moje děti či jiní najdou na těchto stránkách alespoň něco z toho, co bych ráda předala ve svých vzpomínkách.

V dětství a mládí nám mnohé ujde, něco nechápeme nebo nejsme dost pozorní, jiné se nám vryje do paměti hluboko – paměť zachová útržky, které se vynořují z mlhy. Dětství a mládí je obdobím, které nemůžeme srovnat s ničím jiným. Život se stává laskavějším, když na něj vzpomí-

1 Kůrka, P. (ed.). *Soudce v čase práva i bezpráví. Paměti Václava Nedělký (1881–1965)*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2013.

náme. Jak rádi bychom vrátili do přítomnosti ty, kteří již navždy odešli. Často si až nyní uvědomujeme, co nám jejich životní historie chtěla říci, čím nám byli i na co jsme se jich zapomněli zeptat. Snažíme se přiblížit si život, jak se rozvíjel v našem rodu.

Ale co má generace, co já sama? Jak jsme den za dnem žili, naše směřování se proměňovalo a stávali jsme se jinými. Stále jsme doufali, měli jsme život udržující naději i ve shonu dní. Někdy jsme bývali nešťastní, zoufalí, ale nepřijímali jsme život bez vzpoury. Jak vzácné byly chvíle radosti z věcí bez poskvrny, z lidského dotyku porozumění, z goethovské chvíle okouzlení. Mnohé sny a touhy převálcovala povinnost ženy – manželky, matky, dcery, zaměstnané pracovnice. V denním shonu leccos zešedlo, zářivé barvy dychtivého mladého snu pohasly. Život plyne jako voda, nelze ho žít nanečisto, nic nevrátíme, nezastavíme. Co jsme žili již ode dne narození, to nás provází až do stáří. A za vše se v životě platí...

V čem jsme selhali, v čem jsme obstáli? Proč jsme se radovali i trápili, za co vše odpovídáme? Největším pokladem i odpovědností jsou naši potomci, naši pokračovatelé. Pro ně bych chtěla zachytit prchavé okamžiky našeho poznání. Budou-li chtít naslouchat, snad něco z toho pochopí.“

Pavla Kodymová a Renata Honsů

5. 6. 2019

Dětství

Moji prarodiče a rodiče

Jak to vím? Něco mi vyprávěli, něco jsem si přečetla v poznámkách tatínka, něco znám z matrik a jiných knih. Nu, a většinu jsem prožila osobně. Proto vím, že moji prarodiče z tatínkovy strany, dědeček Václav Nedělka narozený 10. srpna 1846 a babička Anna Fikarová, pocházeli z malých vesniček ležících severně od Havlíčkova Brodu. Z Kyjova a Břevnice rod Nedělků, z Horní a Dolní Krupé rod Fikarů. Oba byli dětmi chudých venkovanů, kteří nevlastnili ani chalupu a byli „od ruční práce živi“, jak je psáno v jejich vysvědčení chudoby. Nádeník Václav byl „pěší“ voják v pluku Barona Reischacha – infanterista. Původně pracoval u sedláků a pak se naštěstí uchytil na stavbě železnice na sever od Německého Brodu. Když stavba dráhy končila, vypravil se s vyprošenou husou v podpaždí za panem inženýrem od dráhy, aby byl přijat do drážních služeb. Protože nebyl vyučený žádnému řemeslu, mohl pracovat jen jako vechtr – strážník dráhy. Musel ovšem dosvědčit svou znalost němčiny, kterou – opět štěstí – si dobře osvojit v rámci vojny.

Takto zajištěn se v listopadu 1874, ve svých 28 letech, oženil s dívkou služební Annou Fikarovou. Václav byl vysoký, urostlý, silný, ale šlachovitý. Anna naopak malá, drobná, dobrá hospodyně, ale silná samotářka. Od 1. ledna 1875 nastoupil Václav ke dráze jako prozatímní strážník dráhy. Stěhovali se pak z místa na místo na trati od Mělníka až k Jaroměřicím, od jednoho strážního domku k druhému. Jejich opuštěnost Anně bezpochyby vyhovovala. Od 1. ledna 1877 už byl Václav ustanoven definitivním strážníkem číslo 107 s ročním platem 240 zlatých. K tomu dostával deputátní uhlí a obhospodařoval malá políčka, pokud byla při domku. Dle velikosti pozemků mohl mít i malé hospodářství. Za to denně procházel svěřený úsek trati dlouhý několik kilometrů a při každém

průjezdu vlaku signalizoval, že trať je v pořádku. Byla to nepřetržitá celodenní služba.

Strážní domky bývaly jednoduchá stavení o jedné místnosti, kde byla kama, stůl, židle, postel a dvě truhly (jedna na prádlo, druhá moučnice). Na kolíky nebo hřebíky věšeli služební kabát a jiné ošacení. Ve sklípku měli uloženy brambory a kvašené zelí. Chovali slepice a kozu. Jen u některých domků byly drážní pozemky tak velké, aby jim poskytl dost krmení pro krávu. Rodina žila skromně. Maso mívali jen v neděli, kdy Václav při cestě z kostela koupil libru předního hovězího s kostí, tj. 0,5 kg, na polévku. Vajíčko bylo vzácnost, co slípky snesly, odnesla Anna prodat do města. Nejdříve šetřili dceři na věno, později drželi syny na studiích.

V roce 1876 se manželům narodila dcera Marie, pak v roce 1879 syn Jaroslav a poslední Václav se narodil roku 1881. Rodina se stále stěhovala, aby se postupně dostala k rodičům do rodného kraje do Leštiny. V roce 1887 onemocněly všechny tři děti spálou, a když je na drezíně přijel ošetřit železniční lékař, Václava s bratrem vyléčil, ale nejstarší, 11letou Mařenku zřejmě infikoval záškrtem a ta několik dní nato zemřela. Rodiče, kteří Mařence šetřili na věno, pak peníze investovali do studia obou synů. Rodina se přestěhovala do drážního domku v Pohledských Dvořácích (dosud stojí na trati Havlíčkův Brod – Chotěboř a je dnes již součástí města Havlíčkův Brod). V Havlíčkově Brodě (tehdy Německém Brodě) bylo starobylé gymnázium (latinské školy byly založené již roku 1735). Oba chlupci na něm studovali. Václav, můj otec, nastoupil ze 4. třídy obecné školy. Gymnázium bylo klasické, osmileté, s výukou latiny a řečtiny. Studovat zde směli pouze chlupci. Václavův bratr Jaroslav, podobný otci – vysoký a silný, ale nebyl dobrý student, jednou dokonce i propadl, nakonec však maturitu složil a nastoupil ke dráze jako výpravčí. Václav byl zase po matce, tedy malého vzrůstu (měřil jen 158 cm), často od dětství nemocný, ale zase pro studium nadaný. Byl výtečným matematikem, stejně jako studentem jazyků a humanitních předmětů, jen zpívat neuměl. Václav maturoval s vyznamenáním. Na kněze jít nechtěl, studium techniky a medicíny bylo pro něj finančně nedostupné, profesura ho nelákala, tak šel na práva na Karlo-Ferdinandovu univerzitu do Prahy. Volba vyhovovala jeho sklonům k aktivní účasti na veřejném dění.

První rok bydlel v koleji Arnošta z Pardubic pro chudé studenty a k tomu si našel za pomoci profesorů kondice, aby se mohl z části dofinancovat. Po zánětu ledvin byl nucen žít na ledvinové dietě, kterou kolej nechtěla poskytovat, proto jej již v příštím roce nepřijali. A tak dojížděl na zkoušky z domova, kde se také doléčil. Učil se z poznámek

opsaných od spolužáků a po prázdninách složil první historickoprávní státní zkoušku. Další dva roky opět bydlel v Praze a přivydělával si kondicemi. S kolegy bydlel v podnájmu, jehož součástí byly snídaně, na obědy docházel do menzy za studentské poukázky pro chudé studenty.

V Praze se zapojil do rušného studentského života. Kromě právních přednášek navštěvoval též semináře prof. Masaryka na filozofické fakultě. T. G. Masaryka obdivoval, studoval jeho dílo a stal se jeho stoupcem. Masaryk měl na tehdejší pokrokovou mládež významný vliv, neboť jim poskytoval odpovědi na otázky týkající se vztahu muže a ženy a jejich místa ve společnosti, které stavěl na faktu, že muži a ženy jsou si rozumově a mravně rovni. Společností dosud deklarované a obhajované konstatování, že jsou mezi nimi rozdíly, Masaryk označil za historicky překonaný způsob myšlení s oporou v náboženství, politice, vojenství a kapitalismu, ale také věděl za přispění dekadentní literatury a umění. Proto se Masaryk koncentroval na vykořenění zastaralých názorů a nápravu důsledků nesmyslných postojů. Příkladem může být názor profesora Alberta,² že ženy nejsou dostatečně fyzicky vybaveny k tomu, aby mohly být chirurgkami. Ale tutéž nevybavenost k fyzické námaze provázející povolání ošetřovatelek, které bylo tím samým profesorem doporučeno jako optimální náhrada povolání lékařky, již neřešil. Další Masarykovy aktivity byly významně zaměřeny na boj proti alkoholismu i šíření pohlavně přenosných chorob, mnohdy podporované nesmyslnými tradicemi.³

Dalším z inspirujících přednášejících byl i Albín Bráf, který na Právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity učil národní hospodářství a přednášel v češtině.

Byla to také doba hojných spolkových aktivit, takzvaně se spolkařilo, a tak začal i tatínek ke studiu práv pracovat v krajině akademickém spolku Sázavan, jehož byl i předsedou, a vstoupil do Národní jednoty pošumavské, spolku na podporu chudých studujících, o prázdninách revidoval spolkové české knihovny na Štöcku. Navíc se angažoval při založení studentské svépomoci, jejímž účelem bylo vydávat (hektografovaná, tzn. cyklostylovaná) skripta pro všechny fakulty univerzity i techniky a zajišťovat studentům možnosti kondicí či jiných zaměstnání jako vedlejších výdělků. Když tento spolek věnoval více času nacionální roztržce mezi studenty německého a českého původu než svým původ-

2 Vošahlíková, P. *Formování české občanské společnosti ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století*. Praha: SPN 1993, s. 64.

3 Bahenská, M., Heczková, L., Musilová, D. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta 2011, s. 84–88.

ním cílům a stal se i časově zátěžovým, opustil jej tatínek, aby přestal zanedbávat studium a mohl složit druhou a třetí státní zkoušku i třetí rigorózum, umožňující vstoupit do advokacie.

Po prázdninách již nesehnal spolubydlícího a tím se možnosti žítí v Praze zúžily. Nakonec však uspěl u rodiny Levičových a do jejich dcery Františky, o deset let mladší, než byl sám, se zamiloval. Domluvili se na uzavření sňatku, až dostuduje a tzv. se postaví na vlastní nohy. Potřebné zkoušky, kromě jednoho rigoróza, složil do konce července.

V roce 1905 složil státní zkoušky na výbornou. Vše částečně v německém jazyce, i když univerzita byla česká. Přesto téměř půl roku nemohl sehnat zaměstnání. Psal žádosti na různá místa, ale marně, nedostal se ani na místo právníka v městské správě, ani k soudu v Čechách. Nakonec to zkusil na Moravě a tam byl přijat jako bezplatný právní praktikant u soudu v silně německém Znojmě. Ale již po měsíci musel nastoupit na vojnu a následující rok prožil jako „jednoroční“ dobrovolník v c.k. rakouské armádě. Po vojně se vrátil zpět do Znojma jako praktikant, tak ho museli opět živit rodiče. Až 1. dubna 1908 se stal auskultantem s prvním platem Složil doktorát a stal se *iuris utriusque doctor*, dřív totiž neměl peníze na povinný poplatek. V té době už byl jeho otec penzionován, musel opustit strážní domek a odstěhovat se s manželkou do domu v Koží ulici blízko kostela v Havlíčkově Brodě, který stál na pozemku po rodičích Aničky Adamové, manželky tatínkova staršího bratra Jaroslava (z tohoto manželství se narodilo pět mých bratranců a sestřenic: Jaroslav, Marie, Jitka, Miroslav a Miroslava).

Václav Nedělka nastoupil jako auskultant u soudu, a to v převážně německých městech Jihlavě a Mikulově. V Jihlavě mu dávali znát jeho moravští kolegové, že nejsou nadšeni, že přišel „čížek“ mezi ně, ubírat jim místa u soudu, ale jeho těšilo vědomí, že už konečně není odkázán na peníze svých rodičů, že se, ač skromně, už sám živí. V roce 1910 složil soudcovskou zkoušku a soudcovský slib. Byl ustanoven soudcem na Vsetíně od 1. 5. 1911 s platem 2 800 korun ročně. Téhož roku na podzim se také stal soudcem u okresního soudu ve městě Žďáře se stejným platem, kde – s přerušením válečných let – setrval 18 roků. Byl rád, že se tím dostal blíž k rodičům, které měl velmi rád. A také, že mohl dostat slibu a oženit se s dcerou bytných z dob studií, ačkoli už to nebylo z velké lásky, ale spíše z povinnosti, kterou cítil. Proto si 5. února 1912 jako 31letý vzal v kostele u sv. Tomáše na Malé Straně v Praze za ženu Františku Levičovou. Avšak odlišnější povahy, než měli novomanželé, se snad setkat nemohly. Novomanželka Fanyňka Nedělková byla společenská, měla ráda básně, hrála ochotnický divadlo a ráda se bavila s muži,

zatímco Václav Nedělka zodpovědně soudil, bezplatně radil chudým lidem, staral se o opuštěné děti, zakládal knihovny a spolkařil. Do Žďáru s novomanželí již ve svatební den, nezvána, jen o své vůli, odjela také matka mladé paní (manžela ponechala v Praze u jeho matky), která k narušování vztahu novomanželů výrazně přispívala. Netajila se faktem, že svatbu podpořila, aby se sama dobře zajistila na stáří.

Soudce Nedělka byl činný v okresní péči o mládež, která vznikla nedlouho předtím, když byla ve Vídni v roce 1908 založena Centrála pro péči o dítě a zanedbanou mládež, jejímiž součástmi byly takzvané komise pro mládež v jednotlivých zemích Rakouska-Uherska. V Čechách to byla Zemská komise pro mládež v Čechách, na Moravě se komise pro mládež štěpila na dvě: na národní komisi českou a německou. Obecnými cíli bylo zavedení ústřední evidence dětí potřebujících pomoc v nouzi a ochranu, zhotovení seznamu všech ústavů a spolků působících v ochraně dětí a mládeže a studování jevů a nedostatků, které provázely fyzický, intelektuální či mravní vývoj dítěte a mládeže, seznamování veřejnosti se způsobem péče o mládež i s existujícími institucemi poskytujícími jí ochranu. Klíčovým úkolem bylo dosáhnout reformy veřejné péče o děti a mládež a zpřehlednit dosavadní síť dobročinných spolků a ústavů. Zemská komise disponovala vlastními finančními prostředky pocházejícími z členských příspěvků a darů z pořádání dobročinných a společenských akcí, které byly směřovány na podporu a péči o děti, které nezískaly příspěvek ze zemského sirotčího fondu, a o ty děti, které přijala pod svou ochranu. Činnost se orientovala jak na péči o dítě v rodině a její podporu, tak i mimo ni. Mezi hlavní aktivity komise patřila podpora soukromé dobročinnosti a vzniku nových spolků, organizování vzdělávacích kurzů pro veřejnost, vychovatelky a ošetřovatelky dětí.

Po vzniku zemských komisí pro ochranu a péči o mládež byly iniciovány okresní komise pro péči o děti a mládež, tedy jednotlivé komise v okresech všude, kde se nacházely tzv. sirotčí fondy. Tyto okresní komise se zaměřovaly na evidenci sirotků a opuštěných dětí potřebujících podporu ze Zemského sirotčího fondu. Na Moravě byly zakládány sirotčí spolky. V obou případech se jednalo o pobočné spolky, které zemským komisím pomáhaly s evidencí dětí a s jistou mírou autonomie prováděly praktickou péči o mládež. Každý rok pak zástupci komisí posílali zprávy zemským komisím ústavu sociální péče o děti a mládež ve svém obvodu. Existovaly české i německé varianty komisí, které mezi sebou v jazykově smíšených oblastech soupeřily. Sociální péče v Čechách i na Moravě se stala terčem dvou jazykových prostředí a nacionálních snah. Takto konkurenčně pojaté prostředí vedlo k zakládání německých a českých spol-

JUDr. Václav Nedělka,
otec Věry Pohlové



ků zaměřených na ochranu a péči o děti a mládež, proto už před první světovou válkou byla v našich zemích síť sociální péče zaměřená na děti a mládež tak hustá, že to nemělo v jiných částech monarchie obdoby.⁴

Péče formou materiální a nemateriální podpory byla věnována dětem, které byly opuštěny rodiči, kterým rodiče zemřeli nebo jejichž rodina byla natolik chudá, že se o děti nemohla řádně starat a poskytnout jim základní péči. Děti odebrané z rodin nebo ty, které o rodinu přišly, byly umísťovány do sirotčinců, dětských domovů anebo pěstounské péče. Ústavní péče byla také zaměřena na tzv. mládež úchylnou.⁵ Tentokrát však již se snahou o rozšíření o složky pedagogicko-sociální motivované snahou snížit počet „chovanců“ a vybrané jedince převést mimo zdi ústavních zařízení.⁶

4 Lenderová, M., Rýdl, K. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka 2006, s. 151–154.

5 Odvozeno od pojmu odchylka – tehdy úchylka – od normálního stavu. Úchylka byla různé intenzity, jak je vymezováno dobovou literaturou: od dítěte málo nadaného až k dítěti stíženému idiocií, od mravní pokleslosti až ke zločinci, od krátkozrakosti až k úplné slepotě, od zkřivení až k imobilitě.

6 Zeman k tomu dodává, že péče o děti úchylné je znakem teprve nové doby. (Zeman, J. *Péče o mládež mravně ohroženou a mravně vadnou*. Praha: Rozpravy Ústavu pro výzkum dítěte a dorůstající mládeže 1928, s. 14.)

Činnost dobrovolníků, jakým byl i soudce Nedělka, byla v péči o mládež až do roku 1948 velmi významnou složkou. Mezi mnohé úspěchy patřila různá a pro mládež nanejvýše potřebná ustanovení zákonů, jako například zákon o práci dětí z roku 1919, zákon o omezení podávání alkoholických nápojů z roku 1922, zákon o ochranném dozoru nad dětmi nemanželskými a v cizí péči z roku 1921, zákon o pomocných školách z roku 1929, zákon alimentární z roku 1930, zákon o trestním soudnictví z roku 1931 a ještě další, k nimž dali dobrovolní pracovníci péče o mládež přímý popud. Byli mezi nimi jak na slovo vzatí odborníci, tak energičtí a pilní pracovníci praktických zkušeností, bez jejichž účasti by nebylo v některých případech možné realizovat různá zákonná opatření, jako byl např. ochranný dozor nad dětmi nemanželskými a dětmi v cizí péči. Jen v Čechách těchto dobrovolníků bylo v roce 1947 (statistika byla učiněna v rámci schvalovacího procesu zákona sjednocujícího péči o mládež) zhruba 7 000.⁷ A byli to právě oni, kdo měli přímý styk s lidskou bídou, stejně jako se simulanty a podvodníky, kterých bylo v sociální a zdravotní péči také dostatek. Mnozí dobrovolníci v počátcích péče o mládež úřadovali ve svých bytech a přispívali ze svých vlastních prostředků, času a pohody. Za téměř padesát let existence zemské komise pro péči o dítě nastřádali milionové hodnoty, které později spolu se zákonem, který péči o děti a mládež tzv. postátnil, přešly do majetku státu. Za dobu své existence spolupracovali s různými ministerstvy, poručenskými soudy, školskými, obecními a jinými úřady, aby napomohli rozvoji sociální péče v této oblasti.⁸

Ačkoli byl Václav Nedělka v péči o ohrožené děti velmi aktivní, vlastní děti v manželství, které se záhy stalo nefunkčním, nechtěl. Tchyně ovládala domácnost a manželka se věnovala pouze vlastní zábavě. A zatím se otočila kola dějin – výstřely v Sarajevu, první světová válka –, proto již 5. srpna 1914 narukoval do Haliče, kde byl ve válečném poli u své zásobovací jednotky bez přerušení až do léta 1918. Putoval na otevřeném voze taženém koňským spřežením za pohybující se frontou bez jediného dne přerušení plně čtyři roky. Za celou dobu ani jednou nevystřelil. V létě 1918 mu při jednom z rychlých přesunů přinesl jeho důstojnický sluha k napití infikovanou vodu, sice prý jen upil a hned vyplivl, ale to stačilo,

7 Podle údajů Státního statistického úřadu, uveřejněných v publikaci *Československá statistika*, svazek 150, řada 11, sešit 4, bylo v r. 1931 na území Československé republiky 5 140 spolků a 8 857 zařízení a ústavů, aniž byla do tohoto počtu zahrnuta rodičovská sdružení, česká sociální pomoc, poradny, dispenzáře aj.

8 Záznam jednání Ústavodárného Národního shromáždění republiky Československé z 19. března 1947 (online), www.psp.cz/eknih.

aby se nakazil úplavicí. Ve chvíli, kdy mu bylo nejhůře, dostal dlouho žádanou dovolenou, a tak se zachránil. Z fronty se vypravil domů vlaky a hned z brněnského nádraží ho dopravili do nemocnice, kde se nakonec vyléčil, ale ještě 28. října byl ve špitále. Ten den ve večerních hodinách vydal Národní výbor první zákon, zákon o zřízení samostatného státu československého, a poté bylo ještě zveřejněno jeho provolání: „Lide československý, Tvůj odvčký sen se stal skutkem...“ Pod oběma dokumenty byli podepsáni Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný, Vávro Šrobár a František Soukup – později zvaní „muži 28. října“. A právě František Soukup hrál velmi významnou roli v životě druhé ženy soudce Nedělky – mé maminky – i jejich sourozenců.

Válku tedy Václav Nedělka na rozdíl od mnohých přežil. O množství zemřelých však svědčí pomníky se seznamy padlých, které stojí téměř na všech českých návších i hlavních náměstích českých měst. Důsledkem této války se stala neúcta k lidskému životu obecně i nenávisť ke společnosti a jejím hodnotám, která toto dovolila a připustila. Miliony mužů se již nikdy nevrátili a ti, kteří válku přežili, byli velmi často fyzicky, duchovně a morálně oslabení, zranění či dokonce zmrzačení. Proto si právě tato generace odnesla nedůvěru ke společnosti a byla otevřena alternativním proudům a elitám, které slibovaly, že na rozdíl od hodnot liberální kapitalistické společnosti neselžou. V důsledku toho mimo jiné ještě během války došlo k bolševické revoluci v Rusku.⁹

Po propuštění z nemocnice Václav Nedělka – už jako kapitán nové československé armády – pracoval až do února 2019 na likvidaci trosk rakouské armády v Brně. Zde se setkal se svou manželkou, které se již v roce 1917 narodila ze vztahu s jiným mužem dcera Vratislava. Fanyнка totiž za války byt ve Žďáře opustila a žila v Brně s redaktorem Emilem Dvořákem. Proto také hned, jak byl vydán v mladé čs. republice nový zákon o rozluce manželství, podal dr. Nedělka ke krajskému soudu v Jihlavě žalobu na rozlučku svého manželství. Fanyнка se pak vrátila do Brna k redaktorovi Dvořákovi a provdala se za něj.

Ale ani Václav Nedělka nakonec nezůstal sám. Napomohl tomu jeho známý z válečných let, finanční rada zemského finančního ředitelství František Novotný, který před válkou bydlel u své příbuzné Anny Zápotocké, tzv. teti, v Dušní ulici na Starém Městě. Václav Nedělka vzpomínal, jak se setkávali a hovořili o vojenské i národní situaci, o politice a také o soukromých věcech. A právě v těchto chvílích František Novotný

9 Petráček, T. *První světová válka byla zásadnější událostí než druhá světová válka*. 2014 (online), www.vira.cz/texty/clanky.

vyprávěl o své příbuzné, u které bydlel, a také o její sedmadvacetileté neteři Mařence, kterou chválil jako vzornou a pracovitou. Bylo mu líto, že je Václav již ženatý, protože by se prý k sobě povahově hodili. Pravděpodobně to samé psal i v dopisech do Prahy, kde chválil zase Václava. Ještě za války se kamarádi rozdělili. A když Václav po válce Františkovi poslal na adresu příbuzné dopis, odpověděla mu právě Mařenka, že jeho přítel je v rekonvalescenci po léčbě břišního tyfu, a přidala i vyprávění o jeho osudu ke konci války, když utíkal před bolševiky.

Do Prahy do Dušní ulice přijel Václav na pozvání v září roku 1920 u příležitosti jedné výstavy. Zde ho František seznámil se svými třemi neteřemi Marií, Hanou a Jožkou i s jejich tetou Annou Zápotockou, o kterých mu již za války hojně vyprávěl. Nejstarší neteř, 30letá Marie, v té době žila jako společnice a sekretářka se svou tetou Annou, majitelkou trafiky na rohu Staroměstského náměstí a Celetné ulice před Týnem. Nejhezčí ze sester, prostřední Hana (vlastním jménem Johana), byla již vdaná za Karla Benáka, zámožného dědice krejčovského závodu, a už vozila na kočárku svou malou Jarunku. Nejmladší a nejpracovitější ze sester, úřednice Jožka, čekala na návrat svého neznámého snoubence, učitele Červeného, z války, kde se ztratil v mašinérii bojů. Celá rodina i s hostem Václavem se šla po obědě podívat na výstavu. Tam prý Mařenka nabídla své sestře Haně, že jí počká u kočárku venku, aby se mohla jít podívat do pavilonu na výstavu. A pan Václav Nedělka se přidal, že počká u kočárku se slečnou. Jezdili spolu po cestičkách ve Stromovce s kočárkem a povídali si. Když pak Václav odjížděl do Žďáru, požádal o dovolení, aby směl slečně Mařence napsat. Od září si dopisovali, po Vánocích ji v dopise požádal o ruku a už koncem dubna měli svatbu. Jednoduché to ale nebylo, protože Mařenčina teta, které se říkalo v rodině „teti“, byla zásadně proti tomu, aby ji její Mařenka opustila a vzala si – ó hrůzo! – neznámého rozvedeného člověka, obdivovatele Masaryka (později se dala k „vlajkařům“) a k tomu ještě se s ním odstěhovala z Prahy do balíkova, kde lidem čouhá sláma z bot, jak se vyslovila.

Marie, které neřekli jinak než Mařenka, byla druhým z deseti dětí manželů Zápotockých. Její otec Karel Zápotocký, typograf a uvědomělý sociální demokrat, rodák z Ovence u Prahy (nynější Bubeneč), byl synem vysloužilého vojáka a vyučeného mistra ševcovského Roberta Zápotockého, který byl jako patentální invalida c.k. armády (vojenský vysloužilec s peněžní rentou) přijat do pražské Invalidovny v Karlíně, kde za dva roky (v roce 1871) jako 53letý bývalý alkoholik následkem těžké jaterní choroby zemřel. Jen tři jeho děti se dožily dospělosti. Nejstarší Gustina si vzala holiče pana Novotného, který měl svou oficínu nahoře v Nerudově